

УДК 929Флоровський:001(=16)-054.72(470+571)''192/193''

<http://doi.org/10.15407/np.54.250>

Анатолій Мирончук, канд. іст. наук,
Україна, Київ

**«ЯК УЧЕНИЙ – Я ЗАВЖДИ БУВ, Є І БУДУ
ПРИХИЛЬНИКОМ ЖИВОЇ І АКТИВНОЇ
ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ТА ВИДАВНИЧОЇ РОБОТИ».
А. В. ФЛОРОВСЬКИЙ У СЛАВІСТИЧНОМУ ЖИТТІ
РОСІЙСЬКОЇ НАУКОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ
1920–1930-х років**

У статті розглядається участь історика-славіста А. В. Флоровського (1884–1968) в славістичному житті російської наукової еміграції 1920–1930-х років. На основі його особового архіву відтворено діалог історика з вченими-славістами наукової еміграції, Слов'янським інститутом у Празі, окреслено історико-славістичну складову його наукових інтересів, участь у славістичних з'їздах. З'ясовано становлення А. В. Флоровського як славіста у контексті розвитку російського та східно-європейського слов'янознавства міжвоєнної доби, а також його внесок у розвиток та інституціоналізацію історичного слов'янознавства.

Ключові слова: А. В. Флоровський, Слов'янський інститут, славістика, слов'янознавство, конференція істориків Східної Європи і слов'янського світу, славістичні з'їзди.

Значний внесок у розвиток історичного слов'янознавства, становлення його як історичної дисципліни зробив професор Новоросійського та Карлового університету у Празі А. В. Флоровський (1884–1968). Важливою складовою його наукового доробку є дослідження слов'янознавчої проблематики.

Заради справедливості змушені констатувати, що постать і науковий доробок А. В. Флоровського перебуває більшою мірою в полі зору російських дослідників, зокрема таких як О. П. Аксьонова [1, 2, 4], Л. П. Лаптева [30, 31], М. В. Ковальов [24–26], Т. Н. Лаптева [33–35].

Вітчизняні дослідники звертаються до біографії та творчої спадщини А. В. Флоровського головним чином в контексті вивчення еміграційних та депортаційних процесів у середовищі наукової еліти Південної України та дослідження українознавчих компонентів у їхніх науково-історичних студіях [38, 39].

Зусилля сучасних вітчизняних дослідників спрямовані також на публікацію багатой епістолярної спадщини А. В. Флоровського та запровадження до історіографічного контексту маловідомих його робіт. Частково долучився до цього процесу і автор цієї статті [36, 37].

Попри те, що сучасна історіографія нараховує десятки статей, в яких охарактеризовані основні етапи наукового життя А. В. Флоровського, його внесок в розвиток та інституціоналізацію слов'язознавства не розглядався істориками окремо.

Хоча на славістичних зацікавленнях ученого частково акцентувалася увага у статті Л. П. Лаптевої «Російський історик-емігрант А. В. Флоровський як дослідник чесько-російських зв'язків» [29]. Ще одним спеціальним дослідженням в цьому напрямку є стаття М. Ю. Досталь, котра проаналізувала роботи А. В. Флоровського з історії гуситського руху [23]. О. Ю. Осовський та В. П. Киржаєва акцентують увагу на філологічній та історико-літературній складовій славістичних інтересів А. В. Флоровського [40].

Відтак, можемо констатувати, що актуальність дослідження творчого доробку та наукової і викладацької діяльності А. В. Флоровського диктує вимогу подальших інтерпретацій багатогранної спадщини ученого, що сприятиме належній оцінці його внеску у розвиток історичного слов'язознавства.

У зв'язку із цим, пропонується стаття є спробою окреслити внесок А. В. Флоровського у розвиток історичного слов'язознавства, історико-славістичну складову його наукових інтересів та становлення ученого як славіста у контексті розвитку російського та східно-європейського слов'язознавства міжвоєнної доби.

Комплексний підхід до вирішення поставленої у цій статті мети поглиблено завдяки використанню значного комплексу джерел, частково маловідомих, архівних та опублікованих.

А. В. Флоровський ввійшов у науковий процес передусім творами про Законодавчу комісію 1767–1768 рр. У «одеський період» він провадив два основних напрямки наукових досліджень: соціальна історія Росії XVIII–XIX ст. та історія Новоросійського краю, які були визначені частково особистим інтересом, почасти склалися під впливом наукового середовища Одеси.

Формування та становлення історика як славіста відбувалось у час глибокої кризи, зумовленої втратою життєвих орієнтирів. У віці 38 років, будучи професором Новоросійського університету, молодий вчений, який заслужив вже на той час визнання колег і був сповнений надій і планів, змушений був покинути рідну Одесу. Після нетривалих поневірянь, в 1923 р. він зміг знайти роботу в Празі, де люди, ідеї і контекст ситуації важко поєднувалися з його попереднім життєвим досвідом, планами та переконаннями [32, с. 52].

Наукове визнання А. В. Флоровського в славістичному колі стало можливим саме в Празі, де він «знайшов новий ґрунт для продовження своєї наукової і академічної діяльності» [41, с. 235].

У Празі вчений прожив 45 років (1923–1968) і за підрахунками Т. Н. Лаптевої написав майже 90 % своїх наукових робіт [32, с. 55].

Не будучи ні радянським, ні чеським вченим, а уособлюючи себе з частиною особливого світу «російського зарубіжжя», він домогся визнання, як в Чехословаччині, так і в СРСР. Розуміння свого місця в новому для нього світі, знаходження шляхів співпраці з іноземним науковим середовищем вимагало самовладання, енергійної діяльності, а іноді і великої мужності.

А. В. Флоровському довелося адаптувати свої наукові дослідження до реалій Чехословаччини, і, як не дивно, ця адаптація була доволі успішною попри всі труднощі, пов'язані перш за все з матеріальними обставинами, облаштуванням побуту, житловими проблемами.

Проаналізувавши листування А. В. Флоровського з Чесько-російським професорським будівельним і квартирним товариством, російський історик М. В. Ковальов, дійшов висновку, що в період з 1925 по 1941 р. сім'я Флоровських не мала власного житла і клопотала про отримання квартири [27, с. 81–83].

Наукова та викладацька робота також була досить нестабільною в матеріальному відношенні. В листі до авторитетного російського

славіста В. А. Францева від 20 квітня 1937 р. А. В. Флоровський нарікав, що Міністерство народної освіти не бачить можливості призначити його ординарним професором, але пропонує замість цього посаду ординарного лектора, причому маючи намір скоротити його платню. У той же час історик отримував допомогу від Червоного Хреста в розмірі 850 крон, яка була майже в два рази більшою, ніж платня в університеті. У згаданому листі до В. А. Францева історик з гіркотою писав: «Для мене краще залишитися при тому, що я маю (і чого не маю !?), ніж зайняти становище, яке ні матеріально, ні морально не поліпшує мій стан, а явно його погіршує. Краще бути пенсіонером в Червоного Хреста і отримувати на бідність, ніж принижувати свою гідність і втрачати незалежність» [22, с. 106].

У Празі довгий час не було умов для ефективної наукової роботи. Г. В. Вернадський, наприклад, в листі від 6 жовтня 1992 р. скаржився А. В. Флоровському, що у бібліотеках Праги недостатньо потрібної літератури та на відсутність Повного Зібрання Законів Російської імперії. Натомість зазначав, що у Берліні чи Відні, на відміну від Праги, бібліотеки були значно кращими [20, арк. 1 зв.].

Лише з часом фонди бібліотек швидко поповнювалися і у них з'явилося безліч видань, необхідних для вивчення російської історії. Наприклад, в кінці 1920-х рр. Слов'янська бібліотека придбала Повне Зібрання Законів Російської Імперії, якого свого часу так не вистачало Г. В. Вернадському [27, с. 74].

Попри те, що сам А. В. Флоровський виділяв у своєму житті два періоди: «одеський» і «празький» [11], однак при більш уважному розгляді стає очевидним, що останній теж розпадається на дві частини: довоєнний і післявоєнний. Перші двадцять «празьких» років були присвячені адаптації до умов емігрантського буття, розвитку форм наукового життя всередині діаспори, інтеграції до чехословацького наукового простору і включення в роботу російських емігрантських організацій, у чому вчений і досяг успіху: здобув визнання провідного вченого-славіста в галузі міжслов'янських відносин, передусім фахівця із чесько-російських взаємин, став професором Карлового університету, його наукова діяльність помітно активізувалася.

Однак, як зазначає дослідник російської наукової еміграції М. В. Ковальов, вплив зарубіжної науки на російських істориків був мінімальним, оскільки «представники старшого покоління прагнули всіма силами зберегти традиції російської культури XIX ст.» [27, с. 109].

Підтвердженням цієї тези можуть слугувати критичні рецензії на окремі роботи А. В. Флоровського близького до російської діаспори чеського історика Яна Славіка, який займався російською історією. В цих рецензіях Я. Славік, котрий не сприймав схильності своїх російських колег до фактографічності, дорікав А. В. Флоровському в тому, «що він навіть не спробував розглянути наявні факти в більш глибокому історичному контексті» [42, с. 53].

За відсутності у чеській столиці достатніх умов для продовження наукових студій з російської історії XVIII ст., розпочатих в Одесі, А. В. Флоровський звернувся до нової теми – історії чесько-російсько відносин, ставши згодом найбільшим фахівцем в цій галузі. За підрахунками російської дослідниці Л. П. Лаптевої, він присвятив цій темі близько 50 різних робіт [29, с. 62]. Історія російсько-чеських відносин залишалася пріоритетною темою в творчості історика-славіста з кінця 1920-х до середини 1950-х рр.

Упродовж життя вчений знаходився на перетині багатьох культур – української, чеської, російської, австрійської. Цікавився, окрім цих, польською й словацькою. Це значною мірою обумовило його формування як славіста.

Свою особливу місію в еміграції А. В. Флоровський вбачав у тому, щоб бути сполучною ланкою між російською та іноземною історичною наукою, з огляду на неможливість повноцінної і ефективної наукової роботи в радянській Росії та недоступність там досягнень світової історичної науки.

Тематика творів А. В. Флоровського в еміграції відображає інтереси другої половини життя вченого: російсько-чеські, російсько-австрійські, російсько-польські, українсько-литовські зв'язки, історіографічні огляди російської емігрантської та радянської історичної науки, тексти доповідей в наукових зібраннях, замітки про історичні емігрантські і міжнародні славістичні конгреси.

Долю А. В. Флоровського можна назвати однією з найбільш благополучних серед вчених російського зарубіжжя. Відразу після приїзду до Праги в 1923 р. він приступив до викладання – увійшов до складу Російської навчальної колегії, де очолив історико-філологічне відділення, і почав працювати на Російському юридичному факультеті – вищому російському навчальному закладі для емігрантської молоді, що діяв з 1922 р. під протекторатом празького Карлового університету. Нетривалий час він працював в Російському педагогічному інституті імені Яна Амоса Коменського, що діяв у Празі з 1 серпня 1923 по 1 січня 1927 р.

У січні 1933 р. він нострифікував свій російський диплом і був визнаний доктором філософії [9]; тоді ж був запрошений викладачем курсу історії Росії на філософський факультет Карлового університету [13, арк. 12]. Щоправда, ординарним професором Карлового університету він міг стати тільки в березні 1948 р. [12, арк. 36]. Викладанню історії Росії на філософському факультеті Карлового університету А. В. Флоровський присвятив майже чверть століття.

Карловий університет був основним, але не єдиним навчальним закладом, в якому А. В. Флоровський вів викладацьку роботу. 28 березня 1929 р. А. В. Флоровський був обраний дійсним членом Слов'янського інституту – чеської наукової організації, заснованої в 1922 р. з ініціативи першого президента Чехословаччини Т. Г. Масарика [8, арк. 1]. Його членами були видатні чеські славісти і вчені російського зарубіжжя: Ф. Дворнік, В. А. Францев, Є. О. Ляцкий, М. Л. Окунев, Р. Й. Якобсон та ін. Дослідницька робота Слов'янського інституту була зосереджена в галузі слов'янознавства в таких дисциплінах як історія, археологія, мистецтвознавство, літературознавство і мовознавство. Вона була організована у формі читання лекцій і доповідей. Зазначимо також, що Слов'янський інститут надавав підтримку російським науковим установам у Празі.

У січні 1930 р. А. В. Флоровський прочитав в інституті курс лекцій з історії чесько-російських відносин. В кінці листопада 1934 р. Слов'янський інститут спільно з Російським історичним товариством організували «дебатний вечір», присвячений

обговоренню поглядів П. М. Мілюкова на предмет і зміст російської історії, на якому А. В. Флоровський виступив з основною доповіддю, в обговоренні якої взяли участь П. М. Мілюков, М. Л. Окунєв, М. Мурко та ін. [14, арк. 45].

Слов'янський інститут надавав А. В. Флоровському організаційне та матеріальне сприяння для участі у наукових форумах і пошукової роботи за кордоном. За підтримки інституту він відвідав з'їзд істориків у Варшаві в 1934 р. і здійснив поїздку до Італії в 1936 р. для пошуку потрібних книг і документів в бібліотеках і архівах [16].

На кошти інституту у 1930 р. А. В. Флоровський здійснив від'їзд до Варшави і Кракова. У вересні 1931 р. за сприяння інституту стала можливою його поїздка до Львова для участі в зборах Комітету з видання словника слов'янських старожитностей. Наукові звіти за результатами цих відряджень були опубліковані в «Щорічнику Слов'янського інституту» [43, 44].

Інтерес до історії слов'ян проявлявся у А. В. Флоровського також шляхом участі в роботі Слов'янського семінарію, що діяв при філософському факультеті Карлового університету, де вчений не раз виступав з лекціями на слов'янознавчу тематику [15].

Слов'янським інститутом були організовані цикли лекцій А. В. Флоровського під назвою «З слов'янської історії» та «З історії чесько-російських відносин». У 1932–1933 рр. спільно зі Слов'янським семінаром Карлового університету та іншими слов'янськими організаціями Чехії інститут організував серію 12 лекцій про слов'янство в місті Млада-Болеслав (на північний схід від Праги). Їх учасниками були в основному члени Слов'янського інституту, серед яких і А. В. Флоровський [21, с. 253–255].

З кінця 1920-х рр. А. В. Флоровський почав поступово адаптуватися до чеського наукового середовища. 5 квітня 1932 р. він отримав ступінь доктора філософії Карлового університету, представивши в якості кваліфікаційної роботи свою одеську книгу «Склад Законодавчої комісії 1767–1774 рр.» [13, арк. 7].

З січня 1936 р. на публічному засіданні Російської академічної групи А. В. Флоровський захистив перед історико-філологічною факультетською комісією дисертацію «Чехи і східні слов'яни. Нариси з історії чесько-російських відносин (X–XVIII ст.)

Т. 1» на здобуття наукового ступеня доктора російської історії. Офіційними опонентами виступили Я. Бідло, П. М. Мілюков і В. А. Францев. В обговоренні взяли участь В. В. Саханьов, С. Г. Пушкарьов, П. М. Савицький [10, арк. 1–2].

А. В. Флоровський був одним із ініціаторів започаткування професійної організації, яка об'єднала б у своєму складі російських істориків-емігрантів та створила їм максимально сприятливі умови для наукової діяльності У 1925 р. А. В. Флоровський входив до складу групи видатних вчених-істориків (П. Б. Струве, Є. В. Спекторський, А. А. Кізеветтер, П. М. Савицький, А. М. Фатєєв, Г. В. Флоровський), які створили Російське історичне товариство в Празі [28, с. 148–149]. В 1937 р. він очолив його, однак керувати товариством йому судилося в дуже нелегкий період, оскільки криза товариства до кінця 1930-х рр. стала очевидною для всіх і набирала загрозливих масштабів [28, с. 152].

Як член товариства А. В. Флоровський брав активну участь в історичних та славістичних конгресах, з'їздах, засіданнях як емігрантського, так і міжнародного масштабу: в з'їздах російських вчених за кордоном – в Празі (1923), Белграді (1928) і Софії (1930), в двох міжнародних конгресах істориків у Варшаві (1934) та Цюріху (1938), двох конгресах з слов'янознавства в Празі (1929) та Варшаві (1934) і конгресі візантієвістів в Римі (1936) [12, арк. 37].

А. В. Флоровський брав активну участь у роботі Російського юридичного факультету, який розпочав свою роботу 18 травня 1922 р. у Празі під патронатом Карлового університету.

Широку популярність у Празі здобув очолюваний А. Л. Бемом Семінар з вивчення Ф. М. Достоевського, на засіданнях якого А. В. Флоровський неодноразово виступав з науковими доповідями, зокрема у 1927–1928 навчальному році [27, с. 204].

У Празі А. В. Флоровський зберіг інтерес до архівної справи та бібліографії. У 1923 р. він увійшов до складу Вченої комісії щойно відкритого в Празі Архіву російської революції (з 14 серпня 1924 р. – Російський закордонний історичний архів), а 25 січня 1933 р. був обраний головою Вченої комісії Архіву [18, арк. 1 зв.].

Про високий професійний авторитет А. В. Флоровського в чеських наукових колах свідчить той факт, що він був єдиним російським істориком, запрошеним професором Й. Шустою для

участі в написанні багатотомної «Історії людства від давнини до наших днів» поряд з видатними чеськими вченими: Б. Грозним, Я. Бідлом, О. Одложіліком, Б. Мендлом [27, с. 106].

Високого наукового рівня вчений досяг передусім тому, що він завжди залишався «прихильником живої і активної дослідницької та видавничої роботи» [19, арк. 2].

А. В. Флоровський брав участь в роботі з'їздів російських академічних організацій за кордоном: Празького (1924), Белградського (1928), Софійського (1930).

Наукові посади, котрі займав А. В. Флоровський та активна викладацька діяльність зобов'язували його бути обізнаним із загальним станом слов'янознавства та у міру можливостей спрямовувати його розвиток. Відтак, у полі зору ученого, як історика-славіста, були й питання методології слов'янознавства.

Перш за все А. В. Флоровський доклав чимало сил для завоювання визнання історичної науки російського зарубіжжя світовим науковим співтовариством. З цією метою він брав участь в міжнародних історичних і слов'янознавчих конференціях, конгресах і товариствах.

Значний особистий внесок А. В. Флоровського у консолідацію зусиль істориків країн Східної Європи і слов'янських країн. Він представляв вчених-емігрантів, які проживають в Чехословаччині на Першій конференції істориків країн Східної Європи і слов'янських країн, що відбулася у Варшаві 27–29 червня 1927 р. з ініціативи польських наукових організацій і яку прийнято вважати першим форумом істориків-славістів [5, с. 234].

Виступаючи з вітальним словом до учасників конференції, він висловив сподівання на те, що вона стане «не тільки початком безперервного і постійного наукового спілкування між слов'янськими вченими, але і твердою основою для зближення і тісної співпраці всього слов'янства» [6, арк. 5, 7–7 зв.].

Досить насичена програма конференції передбачала розгляд не тільки наукових, але й науково-організаційних питань. Головним з них було створення Федерації історичних товариств Східної Європи. Основною передумовою для реалізації цього завдання стало усвідомлення учасниками зібрання «пов'язаності і взаємної обумовленості» історичних досліджень в слов'янських

країнах та необхідності координації та консолідації зусиль вчених-істориків.

А. В. Флоровський був обраний до складу Виконавчого комітету Федерації – він брав участь у засіданнях усіх робочих її органів, в тому числі сесій Виконавчого комітету у Варшаві, Празі, Будапешті, Цюріху [12, арк. 37].

Окрім того, він увійшов до постійного органу Федерації – редакційної комісії Словника слов'янських старожитностей (голова – Ф. Буяк, секретар – А. В. Флоровський).

У 1932 р. на з'їзді робочих органів Федерації істориків Східної Європи і слов'янських країн в Празі А. В. Флоровський, вітаючи учасників з'їзду від імені вчених-емігрантів, підтвердив, що російські історики і на чужині, поза Росією зберігають «дорогі традиції російського вільного і незалежного історичного знання, традиції, переслідувані й гнані нині в нашій рідній країні» [12, арк. 37]. Оцінюючи внесок першої міжнародної конференції слов'янських істориків і східноєвропейських країн, він зазначив, що вона продемонструвала прагнення «до об'єднання наукових зусиль» для вивчення минулого слов'янських народів, яке з того часу вже «перейшло в діло» [6, арк. 1].

А. В. Флоровський був також активним учасником II конференції Федерації історичних товариств Східної Європи і слов'янських країн, яка проходила 19–20 серпня 1933 р. у Варшаві. Як і в 1927 р. він представляв Російське історичне товариство в Празі і у вітальному слові вкотре наголосив на контрасті свободи історичної науки в російському зарубіжжі та ідеологічного тиску в Радянському Союзі: «Наша федерація є одна з небагатьох наукових організацій міжнародного характеру, де російська вільна наука (тобто емігрантська. – А. М.) ще повноправно представлена» [7, арк. 4–4 зв.].

У кінці 1920–1930-х роках А. В. Флоровського всерйоз непокоїв стан гуманітарної науки в еміграції. Повернувшись зі з'їзду славістів у Варшаві, у 1934 р. він пише голові Російського інституту в Празі і «найзаслуженішому російському славісту за межами Росії» В. А. Францеву великого листа, в якому пропонує цілий ряд заходів, які, на його думку, зможуть забезпечити не тільки присутність, але й офіційний статус російських славістів-

емігрантів серед керівних органів європейської славістичної спільноти [18].

Справа в тому, що представники радянської славістики не брали участі в роботі Варшавського з'їзду і належне СРСР як одній з слов'янських держав місце в Комітеті з'їзду славістів залишилося вакантним. А. В. Флоровський вважав, що воно повинно бути надано славістам російської еміграції за аналогією з тим, як це було зроблено в 1927 р. Федерацією історичних товариств Східної Європи і слов'янських країн для російських істориків-емігрантів [18, арк. 7].

Працюючи в архівах, А. В. Флоровський виявив чимало кількості різноманітних документів, що стосувалися історії слов'янських народів та їх взаємин. Разом з тим він стикався з певними труднощами виявлення потрібних матеріалів, з відсутністю їх належного наукового опису і обліку.

Все це спонукало його до необхідності створення в Празі центру з виявлення в чехословацьких архівосховищах і подальшої реєстрації документальних матеріалів, що мають відношення до історії слов'ян. Такий центр, на думку А. В. Флоровського міг би існувати на базі Слов'янського інституту, в завдання якого входило вивчення слов'янської історії; крім того, там працювало чимало фахівців в даній галузі. Саме тому в 1938 р. він звернувся із запискою до Слов'янського інституту в Празі з пропозицією про створення при ньому робочого центру для виявлення і реєстрації матеріалів з історії слов'ян в архівах і рукописних зібраннях ЧСР [17].

О. П. Аксьонова не виключає, що і сам А. В. Флоровський хотів би увійти до складу комісії центру, яка, за його планом, повинна була керувати роботою з обстеження архівів [3, с. 65].

Питання про створення такого центру вже давно було на часі. На необхідність подібного виявлення слов'янських матеріалів в архівосховищах ЧСР вперше звернули увагу професор Карлового університету Мілада Паулова, яка викладала там історію слов'янських народів, до речі перша жінка-професор в ЧСР та її колега – професор слов'янської історії університету в Брно Йозеф Мадурек.

Цю ідею підхопив А. В. Флоровський, оскільки досліджуючи чесько-російські відносини в архівних зібраннях Праги і Брно, він виявив чимало різноманітних матеріалів з російської та

польської історії, що були лише частково зареєстровані і відомі фахівцям.

Важливою частиною записки вважаємо ту, де вчений окреслив основні завдання, які, на його думку, необхідно було виконати найближчим часом. Багато з них не втратили актуальності до сьогодні. У своїй записці А. В. Флоровський розкриває мету проєктованого ним центру і намічає першочергові кроки в напрямку створення «банку архівних даних» з історії слов'янських країн. Результатом цієї роботи, на думку вченого, повинна була стати картотека архівів ЧСР, до якої були б внесені усі наявні та зареєстровані слов'янські історичні матеріали, яка лягла б згодом в основу друкованого довідника і була б доступною для всіх дослідників, які вивчають історію слов'ян і міжслов'янські відносини [17, арк. 4].

Безумовно, що цими думками А. В. Флоровський заклав основоположні теоретико-методологічні засади вивчення міжслов'янських взаємин у майбутньому.

Підсумовуючи, слід підкреслити, що наукова діяльність А. В. Флоровського в галузі славістики суттєво сприяла її становленню, популяризації та розвитку як наукової дисципліни.

Як славіст, А. В. Флоровський проявив себе в кількох напрямках, що органічно переплітались і взаємно доповнювали один одного: дослідження слов'янських історичних взаємовпливів, участь у славістичних з'їздах та конференціях, виявлення документів та матеріалів з історії слов'янства у бібліотеках та архівосховищах. Важливим також є його внесок у координацію та консолідацію зусиль істориків країн Східної Європи і слов'янських країн.

Завдяки багатогранності слов'янознавчих інтересів А. В. Флоровського слід говорити про суттєвий внесок ученого в розвиток східно-європейської славістики міжвоєнної доби.

Список використаних джерел

1. *Аксенова Е. П.* А. В. Флоровский и Русское историческое общество в Праге // *Rossica: Научные исследования по русистике, украинистике, белорусистике.* – Прага, 1997. – № 1. – С. 77–82.

2. *Аксенова Е. П.* Жрец «Клио» (к научной биографии А. В. Флоровского) // Вестник славянских культур. – 2009. – Т. XI. – № 1. – С. 32–47.
3. *Аксенова Е. П.* Записка А. В. Флоровского 1938 г. «Славянскому институту в Праге» // Славяноведение. – 2002. – № 4. – С. 65–67.
4. *Аксенова Е. П.* Неопубликованная рукопись А. В. Флоровского «Федерация исторических обществ восточной Европы и славянских стран» // Культурное и научное наследие русской эмиграции в Чехословацкой республике: документы и материалы. – М.; СПб : Нестор-История, 2016. – С. 144–166.
5. *Аксенова Е. П.* Федерация исторических обществ Восточной Европы и русские ученые-эмигранты // Славянский альманах 2013. – М. : Индрик, 2014. – С. 232–250.
6. Архів Російської академії наук (РАН), ф. 1609, оп. 1, спр. 16.
7. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 45.
8. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 160.
9. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 162.
10. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 165.
11. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 175.
12. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 185.
13. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 228.
14. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 231.
15. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 233.
16. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 235.
17. АРАН, ф. 1609, оп. 1, спр. 237.
18. АРАН, ф. 1609, оп. 2, спр. 104.
19. АРАН, ф. 1609, оп. 2, спр. 110.
20. АРАН, ф. 1609, оп. 2, спр. 171.
21. *Белошевская Л. Н.* Славянский институт и русские ученые-эмигранты // История и историки: историографический вестник / Ин-т рос. истории РАН. – М. : Наука, 1965–2006 / отв. ред. А. Н. Сахаров. – 2007. – С. 253–256.
22. *Досталь М. Ю.* Из переписки В. А. Францева (Письмо В. А. Францева В. С. Иконникову, письма А. В. Флоровского В. А. Францеву) // Славяноведение. – 1994. – № 4. – С. 102–107.
23. *Досталь М. Ю.* Историк-эмигрант А. В. Флоровский в Чехословакии: страницы научного творчества // Новый исторический вестник. – 2011. – № 28. – С. 80–87.
24. *Ковалев М. В.* А. В. Флоровский (1884–1968): пражская жизнь одесского профессора // Новая и новейшая история. – 2017. – № 6. – С. 123–140.

25. *Ковалев М. В.* Антоний Васильевич Флоровский и Русский педагогический институт в Праге // Экология: синтез естественно-научного, технического и гуманитарного знания / Под ред. А. В. Иванова и М. В. Ковалева. – Саратов : СГТУ, 2015. – Вып. 3. – С. 144–159.

26. *Ковалев М. В.* Личный фонд А. В. Флоровского в Славянской библиотеке в Праге: состав документов и история формирования // Фундаментальная наука: проблемы изучения, сохранения и реставрации документального наследия. – М. : Архив РАН, 2013. – С. 131–138.

27. *Ковалев М. В.* Русские историки-эмигранты в Праге (1920–1940 годы). – Саратов : Изд-во СГТУ, 2012. – 408 с.

28. *Ковалев М. В.* Русское историческое общество в Праге (1925–1945) // Российская история. – 2011. – № 5. – С. 148–158.

29. *Лантева Л. П.* Русский историк-эмигрант А. В. Флоровский как исследователь чешско-русских связей // Вест. МГУ. Сер. 8. История. – 1994. – № 1. – С. 62–63.

30. *Лантева Л. П.* Славяноведческие исследования русских учёных-эмигрантов в славянских странах (20–40 гг. XX в.) // На рубеже культур. Российская эмиграция в межвоенной Чехословакии. – Прага, 2012. – С. 97–123.

31. *Лантева Л. П.* Флоровский А. В. // Российское научное зарубежье: Библиографический справочник. М. : Парад, 2011. – С. 617–618.

32. *Лантева Т. Н.* Главные потрясения XX века в индивидуальном восприятии и судьбе А. В. Флоровского // Славяноведение. – 2017. – 4. – С. 52–63.

33. *Лантева Т. Н.* Материалы личного архивного фонда А. В. Флоровского к характеристике его общественно-политических взглядов // Документ. Архив. Информационное общество: Материалы I Международной научно-практической конференции. – М. : РГГУ, 2014. – С. 491–498.

34. *Лантева Т. Н.* Научная репатриация профессора А. В. Флоровского // Миллеровские чтения: к 285-летию Архива Российской академии наук. Сборник научных статей по материалам международной научной конференции. – СПб, 2013. – С. 358–362.

35. *Лантева Т. Н.* Научное наследие А. В. Флоровского (1884–1968) в Архиве РАН // Вестник архивиста. – 2014. – №. 1. – С. 270–287.

36. *Мирончук А.* Інформативні можливості Архіву Російської академії наук для реконструкції біографії і творчого доробку історика-славіста А. В. Флоровського // Слов'янознавство і нові парадигми та напрями соціогуманітарних досліджень: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 24 травня 2017 р.) / НАН України, Укр. ком. славістів, Нац. б-ка

Україні ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. мови НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2017. – С. 304–309.

37. *Мирончук А.* Нарис А. В. Флоровського з історії Законодавчої комісії 1767–1768 рр.: запровадження в історіографічного контексту // Історіографічні дослідження в Україні: збірник наукових праць. – К. : НАН України, Інститут історії України, 2017. – Вип. 27. – С. 360–382.

38. *Музичко О.* Еміграції та депортації науковців з території Південної України у першій половині ХХ ст.: етапи, склад, долі // Вісник Центрального державного архіву зарубіжної україніки: наукове видання. – Вип. 1. – Кам'янець-Подільський, 2012. – С. 126–169.

39. *Музичко О.* Козакознавчі студії Одеської школи істориків професора І. А. Линниченка // Чорноморська минувшина. Записки відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. пр. / НДІ козацтва Ін-ту історії України НАН України, Від. історії козацтва на півдні України, Іст. ф-т Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова. – Вип. 4. – Одеса: Фенікс. – 2009. – С. 143–156.

40. *Осовский О., Киржаева В.* «Вот и хочется найти способ подняться над каждодневной суетой». А. Флоровский и филологическая жизнь эмиграции первой волны (по материалам архива ученого) // Вопросы литературы. – 2017 № 6. – С. 313–341.

41. *Пацуто В. Т.* Русские историки-эмигранты в Европе. – М. : Наука. 1991. – 400 с.

42. *Сладек З.* Ян Славик и его «история русской революции» // Rossica: Научные исследования по русистике, украинистике, белорусистике. – Прага, 1996. – № 2. – С. 50–63.

43. *Флоровский А. В.* Отчет о поездке во Львов для участия в собраниях Комитета по изданию «Słownika Słowiańskich Starożytności» // Ročenka Slovanského ústavu. Sv. IV za rok 1931. Praha, 1932. S.104–106.

44. *Florovsky A.* Zpráva prof. A. Florovského o ceste do Polska // Ročenka Slovanského ústavu. Sv. III za rok 1930. Praha, 1931. S.110.

References

1. Aksenova E. P. (1997). *A. V. Florovskii i Russkoe istoricheskoe obshchestvo v Prage* [A. V. Florovsky and the Russian Historical Society in Prague]. In *Rossica: Nauchnye issledovaniia po rusistike, ukrainistike, belorusistsike* [Rossica: Scientific research in Russian Studies, Ukrainian studies, Belarusian Studies]. (Vol. 1, pp. 77–82). [in Russian].

2. Aksenova E. P. (2009). *Zhretc "Klio" (k nauchnoi biografii A. V. Florovskogo)* ["Priest" of Clio (to the scientific biography of A. V. Phlorovsky)]. In *Vestnik slavianskikh kul'tur* [Bulletin of Slavic Cultures]. (Vol. XI, pp. 32–47). [in Russian].

3. Aksenova E. P. (2002). *Zapiska A. V. Florovskogo 1938 g. «Slavianskomu institutu v Prage»* [Note of A. V. Florovsky 1938 to the "Slavic Institute in Prague"]. In *Slavianovedenie* [Slavic Studies]. (Vol. 4, pp. 65–67). [in Russian].

4. Aksenova E. P. (2016). *Neopublikovannaia rukopis A. V. Florovskogo "Federatciia istoricheskikh obshchestv vostochnoi Evropy i slavianskikh stran"* [An unpublished manuscript by A. V. Florovsky "Federation of Historical Societies of Eastern Europe and the Slavic Countries"]. In *Kulturnoe i nauchnoe nasledie russkoi emigratsii v Chexoslovatskoi respublike: dokumenty i materialy* [Cultural and scientific heritage of Russian emigration in the Czechoslovak Republic: documents and materials]. (Pp. 144–166). [in Russian].

5. Aksenova E. P. (2013). *Federatciia istoricheskikh obshchestv Vostochnoi Evropy i russkie uchenye-emigranty* [Federation of Historical Societies of Eastern Europe and Russian emigre scholars]. In *Slavianskii almanakh* [Slavonic Almanac]. (Pp. 232–250). [in Russian].

6. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 45.

7. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 162.

8. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 165.

9. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 175.

10. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 185.

11. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 228.

12. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 231.

13. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 233.

14. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 235.

15. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 1, case 237.

16. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 2, case 104.
17. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 2, case 110.
18. Archive of the Russian Academy of Sciences, fund 1609, inventory 2, case 171.
19. Beloshevskaia L. N. (2007). *Slavianskii institut i russkie uchenye-emigranty* [Slavic Institute and Russian emigrant scientists]. In *Istoriia i istoriki: istoriograficheskii vestnik* [History and historians: a historiographic herald]. (Pp. 253–256). [in Russian].
20. Dostal M. Iu. (1994). *Iz perepiski V. A. Frantceva (Pismo V. A. Frantceva V. S. Ikonnikovu, pisma A. V. Florovskogo V. A. Frantcevu)* [From the correspondence of V. A. Frantsev (Letter of V. A. Frantsev to V. I. Ikonnikov, A. V. Florovsky's letters to V. A. Frantsev)]. In *Slavianovedenie* [Slavic Studies]. (Vol. 4, pp. 102–107). [in Russian].
21. Dostal M. Iu. (2011). *Istoriik-emigrant A. V. Florovskii v Chekhoslovakii: stranitsy nauchnogo tvorchestva* [The historian-emigrant A. V. Florovsky in Czechoslovakia: pages of scientific creativity]. In *Novyi istoricheskii vestnik* [New historical bulletin]. (Vol. 28, pp. 80–87). [in Russian].
22. Kovalev M. V. (2017). *A. V. Florovskii (1884–1968): prazhskaia zhizn odesskogo professora* [A. V. Florovsky (1884–1968): Prague life of the Odessa professor]. In *Novaia i noveishaia istoriia* [Modern and Contemporary history]. (Vol. 6, pp. 123–140). [in Russian].
23. Kovalev M. V. (2015). *Antonii Vasilevich Florovskii i Russkii pedagogicheskii institut v Prage* [Antony Florovsky and the Russian Pedagogical Institute in Prague]. In *Ekologiia: sintez estestvenno-nauchnogo, tekhnicheskogo i gumanitarnogo znaniia* [Ecology: the synthesis of natural, scientific, technical and humanitarian knowledge]. (Vol. 3, pp. 144–159). [in Russian]
24. Kovalev M. V. (2013). *Lichnyi fond A. V. Florovskogo v Slavianskoi biblioteke v Prage: sostav dokumentov i istoriia formirovaniia* [A. Florovsky's personal fund in the Slavic Library in Prague: the composition of documents and the history of formation]. In *Fundamentalnaia nauka: problemy izucheniia, sokhraneniia i restavratscii dokumentalnogo naslediiia* [Fundamental science: problems of studying, preserving and restoring documentary heritage]. (Pp. 131–138). [in Russian].
25. Kovalev M. V. (2012). *Russkie istoriki-emigranty v Prage (1920–1940-e gody)* [Russian historians-emigrants in Prague (1920–1940s)]. Saratov: Izd-vo SGTU. [in Russian].
26. Kovalev M. V. (2011). *Russkoe istoricheskoe obshchestvo v Prage*

(1925–1945) [Russian Historical Society in Prague]. In *Rossiiskaia istoriia* [Russian history]. (Vol. 5, pp. 148–158). [in Russian].

27. Lapteva L. P. (1994). *Russkii istorik-emigrant A. V. Florovskii kak issledovatel cheshsko-russkikh sviazei* [Russian historian-emigrant A. V. Florovsky as a researcher of the Czech-Russian relations]. In *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Istoriia* [Bulletin of Moscow State University. Series: History]. (Vol. 1, pp. 62–63). [in Russian].

28. Lapteva L. P. (2012). *Slavianovedcheskie issledovaniia russkikh uchenykh-emigrantov v slavianskikh stranakh (20-40 gg. XX v.)* [Slavonic Studies of Russian Emigrant Scientists in Slavic Countries (20–40s of the 20th century)]. In *Na rubezhe kultur. Rossiiskaia emigratsiia v mezhoennoi Chexoslovakii* [At the turn of cultures. Russian emigration in the inter-war Czechoslovakia]. (Pp. 97–123). [in Russian].

29. Lapteva L. P. (2011). *Florovskii A. V.* [Florovsky A. V.]. In *Rossiiskoe nauchnoe zarubezhe: Biobibliograficheskii spravocnik* [Russian scientific abroad: Biobibliographical reference]. (Pp. 617–618). [in Russian].

30. Lapteva T. N. (2017). *Glavnye potriasieniia XX veka v individualnom vospriiatii i sudbe A. V. Florovskogo* [Main upheavals of the twentieth century in Antony Florovsky's individual perception and destiny]. In *Slavianovedenie* [Slavic Studies]. (Vol. 4, pp. 52–63). [in Russian].

31. Lapteva T. N. (2014). *Materialy lichnogo arkhivnogo fonda A. V. Florovskogo k kharakteristike ego obshchestvenno-politicheskikh vzgliadov* [Materials of A. V. Florovsky's personal archive fund to the description of his socio-political views]. In *Dokument. Arkhiv. Informatcionnoe obshchestvo: Materialy I Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii* [Document. Archive. Information Society: Proceedings of the First International Scientific and Practical Conference]. (Pp. 491–498). [in Russian].

32. Lapteva T. N. (2013). *Nauchnaia repatriatsiia professora A. V. Florovskogo* [Scientific repatriation of Professor A. V. Florovsky]. In *Millerovskie chteniia: k 285-letiu Arkhiva Rossiiskoi akademii nauk. Sbornik nauchnykh statei po materialam mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii* [Miller's readings: to the 285th anniversary of the Archive of the Russian Academy of Sciences. Collection of scientific articles on the materials of the international scientific conference]. (Pp. 358–362). [in Russian].

33. Lapteva T. N. (2014). *Nauchnoe nasledie A. V. Florovskogo (1884–1968) v Arkhive RAN* [Scientific heritage of A. V. Florovsky (1884–968) in the Archive of the Russian Academy of Sciences]. In *Vestnik arkhivista* [Archivist's Newsletter]. (Vol. 1, pp. 270–287). [in Russian].

34. Myronchuk A. (2017). *Informatyvni mozhylyvosti Arkhivu Rosiiskoi*

akademii nauk dlia rekonstruktsii biohrafii i tvorchoho dorobku istoryka-slavista A. V. Florovskoho [Informative capabilities of the Archive of the Russian Academy of Sciences for the reconstruction of the biography and creative heritage of the historian and Slavist A. V. Florovsky]. In *Slov'ianoznavstvo i novi paradyhmy ta napriamy sotsiohumanitarnykh doslidzhen: materialy Mizhna. nauk. konf. (Kyiv, 24 travnia 2017 r.)* [Slavic Studies and New Paradigms and Directions of Social and Humanitarian Studies: Proceedings of the International Scientific Conference (Kyiv, May 24, 2017)]. (Pp. 304–309). [in Ukrainian].

35. Myronchuk A. (2017). *Narys A. V. Florovskoho z istorii Zakonodavchoi komisii 1767–1768 rr.: zaprovadzhennia do istoriohrafichnoho kontekstu* [The essay of A. V. Florovsky from the history of the Legislative Commission of 1767–1768: introduction to the historiographical context]. In *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini: zbirnyk naukovykh prats* [Historiographic studies in Ukraine]. (Vol. 27, pp. 360–382). [in Ukrainian].

36. Muzychko O. (2012). *Emihratsii ta deportatsii naukovtsiv z terytorii Pivdennoi Ukrainy u pershii polovyni XX st.: etapy, sklad, doli* [Emigration and Deportation of Scientists from the Territory of Southern Ukraine in the First Half of the Twentieth Century: Stages, Membership, Fate]. In *Visnyk Tsentralnogo derzhavnogo arkhivu zarubizhnoi ukrainiky: naukove vydannia* [Bulletin of the Central State Archives of Foreign Archival Ukrainianica]. (Vol. 1, pp. 126–169). [in Ukrainian].

37. Muzychko O. (2009). *Kozakoznavchi studii Odeskoi shkoly istorykyv profesora I. A. Lynnychenka* [Cossack studies of Odesa historical school of professor I. A. Lynnychenko]. In *Chornomorska mynushyna. Zapsyky viddilu istorii kozatsva na pivdni Ukrainy: zb. nauk. pr.* [Chornomors'ka mynushyna. The transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine]. (Vol. 4, pp. 143–156). [in Ukrainian].

38. Osovskii O., Kirzhaeva V. (2017). “*Vot i khochetsia naiti sposob podniatsia nad kazhdodnevnnoi suetoi*”. A. Florovskii i filologicheskaiia zhizn emigratsii pervoi volny (po materialam arkhiva uchenogo) [“I want to find a way to rise above everyday vanity.” A. Florovsky and the philological life of the emigration of the first wave (based on the materials of the scientist's archive)]. In *Voprosy literatury* [Questions of literature]. (Vol. 6, pp. 313–341). [in Russian].

39. Pashuto V. T. (1991). *Russkie istoriki-emigranty v Evrope* [Russian historians-emigrants in Europe]. Moscow: Nauka. [in Russian].

40. Sladek Z. (1996). *Jan Slavik i ego “istoriia russkoi revoliutcii”* [Jan Slavik and his “history of the Russian revolution”]. In *Rossica: Nauchnye issledovaniia po rusistike, ukrainistike, belorusistike* [Rossica: Scientific

research in Russian Studies, Ukrainian studies, Belarusian Studies]. (Vol. 2, pp. 50–63). [in Russian].

41. Florovskii A. V. (1932). *Otchet o poezdke vo Lvov dlia uchastiia v sobraniiax Komiteta po izdaniiu "Slovnika Sloviańskich Starozytności"* [Report on the trip to Lviv for participation in the meetings of the Committee for the publication "Slovníka Słowiańskich Starozytności"]. In *Ročenka Slovanského ústavu. 1931* [Yearbook of the Slavic Institute. 1931]. (Pp. 104–106). [in Russian].

42. Florovsky A. (1931). *Zpráva prof. A. Florovskeho o ceste do Polska* [Report of Professor A. Florovsky on the trip to Poland]. In *Ročenka Slovanského ústavu. 1930*. [Yearbook of the Slavic Institute. 1930]. (Pp. 110). [in Czech].

Стаття надійшла до редакції 15.05.201.

Anatoliy Myronchuk,

Cand. hist. sciences,
Ukraine, Kyiv

«As a scientist I always was, is and will be a supporter of living and active research and publishing work». A.V. Florovsky in Slavonic life of the Russian scientific emigration of 1920-1930

The article deals with the participation of the historian and Slavist A. V. Florovsky (1884–1968) in the Slavic life of the Russian scientific emigration of 1920–1930-ies. On the basis of his personal archive, the dialogue between the historians and Slavists of scientific emigration, the Slavic Institute in Prague was reproduced, the historical and Slavic component of his scientific interests, participation in the Slavic congresses was determined. The formation of A. V. Florovsky as a Slavist in the context of the development of the Russian and Eastern European Slavonic studies of the interwar period, as well as his contribution to the development and institutionalization of historical Slavic studies, is clarified.

Keywords: A. V. Florovsky, Slavic Institute, Slavic studies, conference of historians of Eastern Europe and the Slavic world, Slavic congresses.